

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wrzesien-1939/94808,Ksieze-Gory.html>

Uroczyste odsłonięcie Pomnika Ofiar Zbrodni Pomorskiej 1939 - Toruń, 6 X 2018 r.

ARTYKUŁ

Księżę Góry

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: IZABELA MAZANOWSKA 02.09.2022

Wkrótce po tym, gdy Niemcy 1 września 1939 r. zaatakowali II Rzeczypospolitą, rozpoczęła się masowa eksterminacja polskiej ludności cywilnej, Żydów, osób upośledzonych, przedstawiciele różnych grup społecznych. Jednym z miejsc kaźni zbrodni pomorskiej 1939 r. były Księżę Góry koło Grudziądza.

W Grudziądzu, według wyników spisu powszechnego z 1931 r., mieszkało 53 244 osób, w tym 3 608 Niemców. Nie była to grupa bardzo liczna, ale odgrywająca istotną rolę w życiu miasta.

Okupacja Grudziądza rozpoczęła się 4 września 1939 r. Tego samego dnia zaczęły się aresztowania mieszkańców.

Miejscowi volksdeutsche odegrali kluczową rolę w wydarzeniach, które rozegrały się jesienią 1939 r., jako członkowie paramilitarnej organizacji *Selbstschutz Westpreussen*.

W powiecie grudziądzkim *Selbstschutzem* dowodził *SS-Obersturmbannführer* Herbert Packebusch, z zawodu architekt wnętrz, który przybył na Pomorze jako dowódca *Einatzkommando V/1*. Decydujące zdanie w tym czasie należało do dowódcy *Selbstschutzu* w mieście dr. Joachima Gramse, dyrektora przedwojennego niemieckiego banku.

Pomnik ofiar egzekucji na

Księżych Górach (fot.
Wikipedia/CC BY-SA 4.0 /Kamil
Zdun i AlexKazakhov)

Sąsiedzi sąsiadom

Okupacja Grudziądza rozpoczęła się 4 września 1939 r. Tego samego dnia zaczęły się aresztowania mieszkańców. Przeprowadziły je oddziały *Einsatzgruppe V*, które przybyły do Grudziądza. Około 12 września w mieście pojawiły się też oddziały *Einsatzkommando 16*, odpowiedzialne w znacznym stopniu za aresztowania mieszkańców miasta i koordynujące działania tutejszego *Selbstschutzu*.

Znaczące dla rozwoju wydarzeń było przemówienie Alberta Forstera, kierownika okręgu partyjnego NSDAP i namiestnika w Okręgu Rzeszy Gdańsk Prusy Zachodnie wygłoszone w Grudziądzu 19 października 1939 r., zapowiadające uczynienie z Pomorza terenu stuprocentowo niemieckiego.

Mieszkańcy Grudziądza i okolicznych wiosek zatrzymywani przez *Selbstschutz* byli doprowadzani do miejscowego więzienia sądowego przy ul. Budkiewicza. Poza tym na więzienie czy też obóz przejściowy przeznaczono budynki Internatu Kresowego przy ul. Chopina. Funkcję komendanta pełnił tam Kurt Goetze z Grudziądza, młody mężczyzna z polsko-niemieckiej rodziny. Polaków więziono też w areszcie Gestapo w budynku Szkoły Podstawowej nr 8 przy ul. Mikołaja z Ryńska 6 i areszcie policji w piwnicach byłego sierocińca prowadzonego przed wojną przez siostry elżbietanki przy ul. Mikołaja z Ryńska.

Znaczące dla rozwoju wydarzeń było przemówienie Alberta Forstera, kierownika okręgu partyjnego NSDAP i namiestnika w Okręgu Rzeszy Gdańsk Prusy Zachodnie wygłoszone w Grudziądzu 19 października 1939 r., zapowiadające uczynienie z Pomorza terenu stuprocentowo niemieckiego. Wkrótce potem powstała specjalna komisja, składająca się z członków *Selbstschutzu*, która decydowała o życiu lub śmierci mieszkańców. Największym miejscem kaźni grudziądzan stały się położone w pobliżu Księżę Góry, które znajdują się w rejonie fortów wojskowych, we wschodniej części miasta przy linii kolejowej do Malborka i Jabłonowa

Pomorskiego.

Mapa przedwojennego województwa pomorskiego

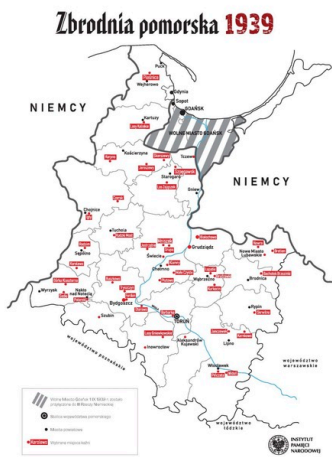
Machina zbrodni w ruchu

Masowe zatrzymania grudziądzan rozpoczęły się od obwieszczenia komendanta wojskowego miasta z dn. 22 października 1939 r. informującego, że z powodu rozklejania przez Polaków antyniemieckich afiszy w mieście, nakazał aresztować kilkuset zakładników. 29 października na placu przy al. Marszałka Piłsudskiego *Selbstschutz* rozstrzelał w publicznej egzekucji dziesięciu z nich.

Księżę Góry były jednym z blisko 30 miejsc na Pomorzu Gdańskim, gdzie Niemcy w 1944 r. zniszczyli wydobyte zwłoki ofiar z 1939 r. Z tego powodu nie ma możliwości ustalenia liczby zabitych.

W tym samym dniu na Księżych Górach zamordowano kilkudziesięciu Polaków. Siedemnastu jest znanych z nazwiska. 11 listopada 1939 r. na Księżych Górach zginęło 25 osób. Wśród nich kupcy, nauczyciele, urzędnicy, duchowni, rzemieślnicy. Według jednego z byłych więźniów Internatu, wywożono stamtąd codziennie od 15 do 20 osób. Równocześnie przywożono nowe osoby.

Łącznie jesienią 1939 r. zatrzymano około 1000 mieszkańców Grudziądza i okolic. Egzekucje trwały do końca grudnia 1939 r. Skazańców na miejsce kaźni dowożono samochodami. Pojedynczo ściągano ich z aut i prowadzono do wykopanego wcześniej rowu, a następnie zabijano strzałem w tył głowy.

Mapa wybranych miejsc kaźni

Zbrodni Pomorskiej

Jesteśmy, mimo wszystko, stróżami swych braci

Prokurator Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Bydgoszczy ustalił nazwiska 104 członków Selbstschutzu z Grudziądza, którzy pełnili funkcje wartownicze na terenie Internatu, a także uczestniczyli w egzekucjach na Księżych Górach i w Grupie, zatrzymywaniu, konwojowaniu, biciu oraz prześladowaniu Polaków w inny sposób.

Najnowsza lista zamordowanych w 1939 r. na terenie Grudziądza i okolic zawiera 191 nazwisk (wśród nich przedstawiciele grupy zawodowej, która poniosła najliczniejsze straty – nauczycieli). Lista jest niepełna i należy przyjąć, że najprawdopodobniej zginęło ponad 300 osób.

Eksterminacja mieszkańców Grudziądza była dokumentowana od czasów powojennych. Zadanie to realizowano w trudnych warunkach, ponieważ Księżę Góry były jednym z blisko 30 miejsc na Pomorzu Gdańskim, gdzie Niemcy w 1944 r. zniszczyli wydobyte zwłoki ofiar z 1939 r. Z tego powodu nie ma możliwości ustalenia liczby zabitych.

Dnia 18 października 1945 r. na Księżych Górach odbyła się ekshumacja pomordowanych w 1939 r. Polaków. Pracowali przy niej więźniowie – Niemcy gdańscy. Odnaleziono pięć masowych grobów o długości 4, 6, 6, 16 i 25 metrów. W jednym z nich natrafiono na 25 ciał. W pozostałych odkryto spopielone szczątki.

Albert Forster

Według różnych źródeł liczba grudziądzan zabitych jesienią 1939 r. wahała się od ponad 180 do tysiąca osób. Liczba 1000 jest mało prawdopodobna. Najnowsza lista nazwisk mieszkańców Grudziądza zamordowanych w 1939 r. na terenie miasta i okolic zawiera 191 nazwisk, wśród nich przedstawiciele grupy zawodowej, która

poniosła najliczniejsze straty – nauczycieli. Lista jest niepełna i należy przyjąć, że najprawdopodobniej w Grudziądzu zginęło ponad 300 osób. Nie byli to wyłącznie mieszkańcy miasta.

**Tablica pamiątkowa z Pomnika
Ofiar Zbrodni Pomorskiej 1939 r.
(fot. Wikipedia/CC BY-SA
4.0/Mateuszgdynia)**

COFNIJ SIĘ